

ОБРАЗ ОСТРОВА І ПРОБЛЕМА ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ У РОМАНІ «МІСТЕР БЛЕТСУОРСІ НА ОСТРОВІ РЕМПОЛЬ»

Образ острова належить до одного з найпоширеніших образів англійської культури, що пов'язано з національним менталітетом британців. В образі острова для британського менталітету втілена ідея самотності, ізоляції, як фізичної, так і соціальної, духовної. Образ острова розглядався в працях Ю. Степанова [7], А. Нямцу [5], В. Шкоди [11]. Однак ніхто з цих дослідників не здійснював аналіз образу острова в романі «Містер Блетсуорсі на острові Ремполь» Г. Уеллса.

“Острівна” тема репрезентована у таких творах, як “Плавання Майль-Дуйна” (VII ст.), “Плавання Брана” (VII-VIII ст.), “Утопія” (1516) Т. Мора, “Нова Атлантида” (1623) Ф. Бекона, “Буря” (1611) В. Шекспіра, “Робінзон Крузо” (1719) Д. Дефо, “Пригоди Гуллівера” (1726) Дж. Свіфта, “Острів скарбів” (1883) Р. Л. Стивенсона, “Острів епіорніса” (1894), “Острів доктора Моро” (1896), “Містер Блетсуорсі на острові Ремполь” (1928) Г. Уеллса, “Місяць і шеляг” (1919) В. С. Моєма, “Володар мух” (1954) В. Голдінга, “Робінзон” (1958) М. Спарк, “Острів” (1962) О. Хакслі, “Волхв” (1965) Дж. Фаулза, “Англія, Англія” (1998) Дж. Барнса.

Нами був обраний для аналізу “острівний” роман Г. Уеллса «Містер Блетсуорсі на острові Ремполь» (1928). Найбільш детально цей твір вивчався такими вченими, як Ю. Кагарлицький [2], А.Є. Лебедев [3], А. Любимова [4], А. С. Ромм [6]. Ю. Кагарлицький визначав соціальну проблематику роману. А. С. Ромм виділяла сатиричні риси цього твору. А. Ф. Любимова відносить роман «Містер Блетсуорсі на острові Ремполь» до англійського сатирико-фантастичного жанру. Дослідниця аналізує цей твір у кількох аспектах: історико-літературному (традиція англійського сатирико-фантастичного роману і її переосмислення на новому історичному етапі), теоретичному (уточнення специфіки сатирико-фантастичного жанру в його відношенні до наукової фантастики (science fiction), романтичного роману (romance) і реалістичного роману (novel).

А.Є. Лебедев, вивчаючи міфологічний образ мегатерія у романі «Містер Блетсуорсі на острові Ремполь» Г. Уеллса, зазначає, що цей образ-ідея, створений за допомогою гротеска, бере своє джерело від Дж. Свіфта. Вчений порівнює творчість Дж. Свіфта і Г. Уеллса, акцентуючи увагу на поєднанні масштабного образу-ідеї з яскравою деталлю, яка підсилює гротескність з метою піддати профанації, естетично знищити те чи інше негативне явище. Мегатерій, за визначенням А.Є. Лебедева, — це образ-ідея, в якому фантаст персоніфікує все старе, що заважає всьому новому .

Усі вищезгадані вчені порушували соціально-політичний аспект роману “Містер Блетсуорсі на острові Ремполь” Г. Уеллса, але жоден з них не вивчав філософський підтекст твору, не виявляв та не аналізував проблему свободи у цьому романі. Через це дана тема є новою і становить інтерес для дослідження.

Мета статті — здійснити аналіз образу острова в романі “Містер Блетсуорсі на острові Ремполь”.

Містер Блетсуорсі марить і уявляє, як він став жертвою корабельної аварії. Він врятувався завдяки тому, що марив, коли дикуни взяли його в полон. Спочатку герой відчуває вороже ставлення людодів, але потім він визнається як недоторканна священна істота. А. ван Геннеп, французький етнолог і фольклорист, автор праці “Обряди переходу” (1909), характеризує ставлення дикунів до чужаків, відзначає, “що в одних місцях чужака катують, обкрадають, навіть убивають, не боячись засудження), в інших — його бояться, догоджають, використовують як істоту, наділену магичною силою” [1, с. 29—30].

На острові містер Блетсуорсі отримав новий статус — Священного Божевільного, у зв’язку з чим людоді його шанували, а його марення визнавали за божественну волю. Дж. Фрезер, британський антрополог, у «Золотій гілці» (1890) пише, що, на думку дикунів, в певних людей, обраних богом, вселяється дух цього бога, і тоді людина починає марити. Все, що скаже людина під час марення, вважалось сакральним, бо, за переконанням дикунів, це говорить не людина, а божественний дух. Первісні племена вірили, що одержима духом людина пророкує майбутнє, має надприродну владу над стихіями, може робити землю безплідною або родючою, насилати хвороби і навіть смерть. Одержимі мали певну владу серед дикунів. Як правило, одержимими були жерці або, як у випадку з Блетсуорсі, чужеземці, які сприймалися як божественні істоти. Завдяки тому, що дикуни сприймали Блетсуорсі як божественну істоту, він завоював високий статус серед дикунів.

Але найголовнішим завоюванням героя є свобода. Це означає, що він має право вільно висловлювати свої думки (їх сприймають за марення), чого не дозволялося робити нікому з дикунів, та виходити на плоскогір, що для інших дикунів було табу. Свобода наповнює головного героя почуттям перевершеності над іншими і в той же час лякає його. Але свобода Блетсуорсі має діалектичний характер. З одного боку, ніщо не обмежує Блетсуорсі в його правах порушувати певні табу. З іншого, ця свобода призводить до внутрішньої ізоляції. Ніколи Блетсуорсі так не відчував свою самотність, як на острові Ремполь. Героеві складно знайти спільну мову з дикунами. Йому огидно спілкуватися з ними. Жителі острова Ремполь — грязні, ліниві, жорстокі та свавільні. Життя дикунів було монотонним, сірим та безглуздим. Арнольд Блетсуорсі зазначає: «Їх світ був тісним — довга полоса землі шириною від ста ярдів до трьох міль (у найширшому місці) <...> більшість островитян проходило свій життєвий шлях від колиски до жертвовного котла, навіть не мріючи про інше життя» [8, с. 106]. Будь-яку думку героя про людяність та

права людини дикуни сприймають за марення, яке складно розтлумачити навіть Читові, тлумачу традицій і легенд племені. Герой не може вести рівноправний діалог з дикунами, бо дикуни і Блетсуорсі — представники різних культур: дикуни — архаїчної, Блетсуорсі — нової, європейської, цивілізованої.

Блетсуорсі використовує свободу для того, щоб стверджувати свої принципи, відстоювати свою точку зору. Він потроху стає особистістю зі своїм світоглядом, власними, не від кого не залежними думками, і в той же час не дозволяє темним інстинктам узяти над собою верх і стати таким же диким і свавільним, як вожді племені Ремполь. Блетсуорсі зайняв свою позицію відносно традицій і звичаїв на острові, яка була не до вподоби дикунам, бо в основі цієї позиції лежав гуманізм. В. Франкл, звертаючи увагу на той момент, коли людина займає позицію по відношенню до навколишнього світу, відзначав: «І те, що може протистояти всьому соціальному, тілесному і навіть психічному в людині, ми і називаємо духовним у ньому. Духовне, за визначенням, і є вільне в людині. Духовна особистість — це те в людині, що завжди може заперечити» [9, с. 112].

Отже, Блетсуорсі отримує внутрішню свободу. Але спершу він досягає самоті, тобто індивідуально-особистісного начала, бо неможливо набути внутрішньої свободи, будучи носієм чужих ідей та поглядів та не намагаючись піддати критиці ці погляди. Це і є найголовніший подвиг Блетсуорсі на острові — досягнення внутрішньої свободи. За К. Г. Юнгом, у міфологічному сюжеті герой здійснює подвиги, перемагаючи чудовиськ і здобуваючи наречену. Це індивідуація, яка представлена подвигами. Однак швейцарський учений зазначає, що головний подвиг — це перемога над внутрішніми чудовиськами, фобіями [12]. Фобія Блетсуорсі — це його страх перед жорстокими дикунами. Тим не менш герой, відчуваючи страх до них, сидів серед вождів племені, які їли людське м'ясо, і наважувався говорити про цінність людського життя. Ардам і ще один вождь племені пропонують негайно вбити Священного Божевільного за такі «непристойні речі». Однак це не зупиняє Блетсуорсі, який продовжує розмову про цивілізований світ. Герой іде на небезпечне випробування, щоб його особистість училася долати перепони, дуалістичність існування, а також стверджувати свої морально-етичні принципи іноді перед загрозою смерті. Іншими словами, герой прагне самоті. І Блетсуорсі досягає самоті, покинувши острів.

Перебування Блетсуорсі на острові Ремполь закінчилося тоді, коли він, потрапивши у печеру з Уеною, знепритомнів, а прокинувся у Нью-Йорці. За К. Г. Юнгом, печера символізує усамітнення позасвідомого. Темна печера — це центр позасвідомого. Ввійти в неї означає знову привести у дію давній конфлікт між свідомим і позасвідомим, який вирішується перемогою свідомого — Блетсуорсі приходить до тями. Герой дізнається, що він марив протягом п'яти років. Марення, галюцинації, душевний розлад героя характеризують його боротьбу з зовнішніми силами, які намагаються його підкорити або використати (Гревз, Олівія, капітан «Золотого лева»). Галюцинація Блетсуорсі

— це його захисна реакція на спроби насильницького підкорення (капітан) або тонко замаскованого використання, намагання зробити з Блетсуорсі маріонетку для досягнення власних амбіцій (Олівія, Гревз), зазіхання на його внутрішню свободу. Про зв'язок між душевним розладом та боротьбою за свободу влучно зауважив Е. Фромм: «Аналіз ясно показує, що в основі будь-якого неврозу, як <...> і нормального розвитку, лежить у першу чергу боротьба індивідуума за свою свободу і незалежність <... > Невроз за своєю суттю є певною спробою — нехай навіть і нещасливою — вирішити вічне протиріччя між його прагненням до повної незалежності і свободи і непереборною внутрішньою залежністю» [10, с. 223].

Душевний розлад демонструє потяг до свободи, проявлення власного «я» і задоволення *своїх*, а не чужих потреб. Повернення до тями символізує закінчення душевної боротьби, а також закінчення процесу індивідуації, досягнення самості.

Плід хворої уяви Блетсуорсі, його марення про острів Ремполь знайшли конкретне втілення у реальному житті (воїни Ардама / британські генерали, Чит / Мінчит, Уена / Ровена, Ремполь / сучасна Британія). Автор демонструє, що реальний світ, у якому опинився Блетсуорсі, мало чим відрізняється від острова Ремполь. Цивілізований світ, де санкціонується право однієї людини вбивати іншу через амбіції сильних світу цього (Перша світова війна), такий же примітивний і дикий, як острів Ремполь, і навряд чи заслуговує на право називатися цивілізованим.

Життя Блетсуорсі після одужання висвітлюється лише на декількох сторінках, щоб показати, що головний герой досяг самості і навчився долати внутрішні фобії. Блетсуорсі предстає як повністю сформована особистість з твердими морально-етичними принципами. Герой навчився долати сумніви, комплекси, невпевненість, тривогу. Закінчення марення Блетсуорсі і його нове життя — це символічна смерть його попереднього «я», слабкого і невпевненого, та символічне народження нового «я», сильного й твердого.

Після проведеного аналізу проблеми свободи у романі “Містер Блетсуорсі на острові Ремполь” Г. Уеллса ми прийшли до таких висновків:

у творі висвітлений особистісний потенціал, закладений у людині, шляхи досягання самості як найповнішої реалізації індивідуальних властивостей. Тільки маючи індивідуально-особистісне начало, людина може досягти внутрішньої свободи;

герой твору набуває позитивної свободи (за Е. Фроммом), яка передбачає повну реалізацію особистісного потенціалу індивідуума, не зазіхаючи на права і свободу іншої особистості, не будучи підвладним алогічним потягам, що і є найголовнішим завоюванням, «трофеєм» головного героя.

3) ілюзорний острів Ремполь, на якому перебував герой під час марення, виявляється метафорою цілого світу у широкому значенні цього слова (у вузькому — Британія). Цей світ предстає як перевернута дійсність, яка демонструє культурні та морально-етичні пріоритети сучасної цивілізації.

Особистість, яка має багатий внутрішній зміст, відчуває себе самотньою, внутрішньо ізольованою, чужою серед духовно спустошених й обмежених «цивілізованих» людей;

4) острів виявляється лише маренням героя, що свідчить про його нестабільний душевний стан, неспроможність спілкуватися з навколишнім середовищем, і, як наслідок, неможливість віднайти психічну рівновагу у свідомому стані. За допомогою образу острова у романі «Містер Блетсуорсі на острові Ремполь» Г. Уеллс, поряд з проблемою особистості, порушує ще одну проблему — неспроможність особистості терпіти ізоляцію, що призводить до сильного емоційного потрясіння — марення. Таким чином, острів репрезентує антиномічність англійського характеру: інтенцію до соціального єднання (спроби знайти спільну мову з навколишнім світом) і внутрішню духовну ізоляцію.

Література

1. Геннеп А. Обряды перехода: Систематическое изучение обрядов: Пер. с нем. – М.: Восточная лит-ра, 1999. – 198 с.
2. Кагарлицкий Ю. И. Герберт Уэллс. Очерк жизни и творчества. – М.: ТЕРРА – Кн. клуб, 2001. — 431 с.
3. Лебедев А. Е. Традиции сатиры Свифта в социальной фантастике Герберта Уэллса: Автореф. дис. канд. филол. наук: 10.01.05. / Московский областной педагогический институт им. Н. К. Крупской. — М., 1981. — 22 с.
4. Любимова А. Ф. Проблематика и поэтика романов Г. Уэллса. – Иркутск: Ирк. ун-т, 1990. – 103 с.
5. Нямцу А. Є., Антофійчук В. І. Проблеми традиції та новаторства у світовій літературі. — Чернівці: Рута, 1998. — 208 с.
6. Ромм А. С. Герберт Уэллс. – Л.: Ленингр. отд-ние, 1959. – 44 с.
7. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. — М.: Академический Проект, 2004. — 992 с.
8. Уэллс Г. Мистер Блетсуорси на острове Ремполь: Пер. с англ. — В 15 т. — Т. 2. — М.: Гослитиздат, 1957. — 731 с.
9. Франкл В. Человек в поисках смысла: Пер. с англ. и нем. — М.: Прогресс, 1990. — 368 с.
10. Фромм Э. Бегство от свободы; Человек для себя: Пер. с англ. — Мн.: ООО «Попурри», 2000. — 672 с.
11. Шкода В. В. Философия in Action. — Харьков: Консум, 2004. — С. 42 - 48
12. Юнг К. Г. Проблемы души нашего времени: Пер. с нем. – СПб.: Питер, 2002. – 352 с.